

21. YÜZYILDA GÖÇ OLGUSU: ULUSLARARASI GÖÇ TEORİLERİNİN EKONOMİ POLİTİĞİ MIGRATION FACT IN THE 21ST CENTURY: THE POLITICAL ECONOMY OF INTERNATIONAL MIGRATION THEORIES

Erdem Selman DEVELİ*

* Uzman, İller Bankası A.Ş. Adana Bölge Müdürlüğü. sdeveli@ilbank.gov.tr

Doktora Öğrencisi, Çukurova Üniversitesi İİBF, İktisat Ana Bilim Dalı. esdeveli@hotmail.com

ÖZ

Göç kavramı; kişilerin ekonomik, kültürel, politik ve/veya doğal afetler gibi toplumsal birtakım nedenlerle yaşadıkları yeri değiştirme eylemi olarak tanımlanabilir. Bireysel ya da toplumsal faktörler tarafından ortaya çıkan göç olgusunu açıklamak için özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren farklı teoriler geliştirilmiştir. Bu teorilerden bazıları; Neoklasik iktisadın mikro ve makro göç teorisi, dünya sistemleri teorisi, ikiye bölünmüş emek piyasası teorisi, yeni ekonomi teorisi, network kuramı ve göç sistemleri teorisidir. Günümüzde ise göç dalgası, özellikle 2010 yılında Arap Baharı ile başlayan ve domino etkisi göstererek şuan başta Suriye olmak üzere Arap dünyasında ortaya çıkan savaşlar sebebiyle insanların doğup büyüdüğü topraklardan ayrılmak zorunda kalmasıyla ortaya çıkmıştır. Bu dönemden sonra daha çok üstünde durulan ve artık sadece ekonomik faktörlerle açıklanamayan göç olgusunun, 21. yüzyılın en önemli sorunlarından biri olduğu görülmektedir.

Bu çalışmanın amacı, uluslararası göç teorilerinin küresel birtakım nedenlerle özellikle Arap dünyasında (Müslüman coğrafyada) ortaya çıkan 21. yüzyıldaki göç dalgasını ne kadar açıklayabildiğini incelemektir. Bu amaç doğrultusunda çalışmada, tarihsel inceleme ve karşılaştırmalı analiz yöntemi tercih edilmiştir. Yapılan incelemeler sonucunda uluslararası göç teorilerinin günümüz şartlarında yenilenmesinin ya da alternatif teorilerin geliştirilmesinin daha faydalı olacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Göç, Uluslararası Göç Teorileri, Arap Baharı, Suriye, Ekonomi-politik.

Jel Kodları: F22, P16.

ABSTRACT

Migration concept, can be defined as the act of changing the place where people live for economic, cultural, political and/or social reasons as a natural disasters. Different theories have been developed since the second half of the 20th century in order to explain the phenomenon of migration, which is caused by individual or social factors. Some of these theories are; the theory of micro and macro migration of Neoclassical economics, world systems theory, dual labor market theory, new economics theory of migration, network theory and migration systems theory. Today, the immigration wave has emerged, especially since the Arab Spring started in 2010 and the domino effect led to the emergence of people from the lands that originated in the Arab World, especially in Syria. After this period, it is seen that immigration, which has been emphasized more and can not be explained by economic factors anymore, is one of the most important problems of the 21st century.

The purpose of this study is to examine how international theories of migration can explain the emergence of migration in the 21st century, especially in Arab World (Muslim geography) for some global reasons. For this purpose, historical review and comparative analysis method have been preferred. As a result of the examinations carried out, it is considered that the renewal of international migration theories in today's conditions or the development of alternative theories will be more beneficial.

Keywords: Migration, international migration theories, Arab Spring, Syria, economy-politics.

Jel Codes: F22, P16.

1. GİRİŞ

Ekonomik, politik vb birtakım zorunlu sebeplerle insanların doğup büyüdüğü topraklardan ayrılmak durumunda kalması veya bununla birlikte macera tutkusu, daha iyi bir yaşam arzusu gibi keyfi istekler göç kavramının ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Bu kavramı açıklamaya yönelik olarak 19 ve 20. yüzyıllarda birçok teori geliştirilmiştir. Farklı araştırmacılar tarafından ele alınan bu teoriler, göçe sebep olan faktörleri incelerken birey, aile ve emek arz/talebi gibi faktörlerin üzerinde durmuşlardır. Her bir faktörü ayrı ayrı ele alıp farklı yönlerden inceleyen çalışmalar; neoklasik göç teorisi, dünya sistemleri teorisi, ikiye bölünmüş emek piyasası teorisi, yeni göç teorisi, network kuramı ve göç sistemleri teorisidir. Bu teorilerin hepsi ortaya çıktıkları dönemde var olan göç hareketlerini açıklamaya çalışmışlardır.

21. yüzyıla gelindiğinde ise dünyanın tekrar yüzleşmek zorunda kaldığı göç dalgası, güncel teoriler ile açıklanmaya ihtiyaç duymaktadır.

Bu açıklamalar doğrultusunda çalışmanın giriş kısmını takip eden 2. bölümünde göç kavramının üzerinde durulacaktır. Farklı araştırmalara konu olan göçün, bu çalışmalarda nasıl tanımlandığıyla ilgili bilgiler verilecektir. Göç kavramının doğru bir şekilde tanımlanması, konunun tam manasıyla ele alınıp incelenmesi açısından önem taşımaktadır. Çalışmanın 3. bölümünde 19. ve 20. yüzyıllarda göç konusunda geliştirilen teoriler, erken dönem göç teorileri ve modern göç teorileri olmak üzere iki ayrı başlıkta ele alınacaktır. Çalışmanın 4. bölümünde ise 21. yüzyılda ortaya çıkan göç dalgasının ekonomi-politik bir analizi yapılacaktır.

2. GÖÇ KAVRAMI

Sosyolojik açıdan önemli bir hareket olarak kabul edilen (Petersen, 1978:533), emek ve sermayenin coğrafi dağılımındaki eşitsizliğinden kaynaklandığı belirtilen

(Arango, 2000:285) ve ayrıca macera isteği, güvenlik ihtiyacı gibi (terör, kan davasından kaçış vb) daha pek çok sebepten ortaya çıktığı düşünülen göç kavramını açıklamaya yönelik, farklı zamanlarda farklı araştırmacılar tarafından birçok çalışma yapılmıştır. Bu çalışmaların bazılarında göçe ilişkin bir sınıflandırma yapılarak, iç ve dış göç ayrımının üzerinde durulmuştur. Mesela International Organization for Migration (IOM)'a göre iç göç; bireylerin herhangi bir amaç veya yeni ikamet yeri kurmak için ülke içindeki bir bölgeden başka bir bölgeye hareketidir. Bu hareket geçici veya kalıcı olabilir. Dolayısıyla bireyler göç etse bile kendi ülkelerinde kalırlar. Dış göç ise bireylerin ikamet ettikleri ülkeden ayrılarak, geçici veya kalıcı olarak başka bir ülkede yaşamasıdır (2004:32-33).

Ballyn'e göre ise göç, bir kişinin doğduğu yerden başka bir yerde geçici veya kalıcı olarak yaşamasıdır (2011:6). Ballyn'e benzer bir şekilde açıklama yapan Everett Lee'ye göre ise göç; genel olarak kalıcı yada yarı kalıcı olarak yaşanılan yerin değiştirilmesidir. Lee bu tanımlamasıyla hareketin mesafesi, gönüllü veya gönülsüz olması yada iç ve dış göç konusuna bir ayırım getirmemiştir (1966:49).

Göç kararına etki eden faktörlere de değinen Lee bu faktörleri; çıkış yerine ilişkin faktörler, varış yerine ilişkin faktörler, araya giren engeller ve bireysel faktörler olarak belirtmiştir (Lee, 1966:49-50). Göçten beklenen net getirinin göç kararında etkili olduğunu söyleyen ve bu durumu bir formülle açıklayan diğer bir çalışma ise varış yeri için net getirinin pozitif olması durumunda rasyonel bireylerin göç edeceğini, negatif çıkarsa göç etmeyeceğini ve sıfır çıkması durumunda da birey için göç etme veya etmeme arasında bir fark olmayacağını belirtmiştir (Massey vd, 1993:435). Todaro göç kararını kentsel-kırsal gelir, göç maliyeti, uzaklık, eğitim, bilgi akışı gibi ekonomik ve ekonomik olmayan faktörlerle açıklarken (1980:366), Hagen-Zenker ise göç kararını ortaya çıkartan faktörleri mikro, makro ve orta düzey faktörler olarak üçlü bir ayırma

tabi tutmuş ve bu faktörlerin göç maliyetlerini ve göç sonucunda ortaya çıkan faydaları etkileyebileceğini belirtmiştir (2008:18-19).

Göç kavramı ile ilgili literatür taraması yapıldıktan sonra, göç konusunda ortaya atılan teorilerin ele alınması, bu konuya olan yaklaşımın tam manasıyla kavranabilmesi açısından önem taşımaktadır.

3. ULUSLARARASI GÖÇ TEORİLERİNİN KISA BİR DEĞERLENDİRMESİ

Antropoloji, ekonomi, coğrafya, tarih, hukuk, siyaset bilimi, sosyoloji ve uluslararası ilişkiler gibi farklı disiplinlerin ilgi alanına giren (Brettel & Hollifield, 2000:4) göç olgusunu açıklamaya yönelik birçok teorinin olması (Kurekova, 2011:14) göçle ilgili kapsamlı bir teorinin olup olmadığı konusunda birtakım soruları da beraberinde getirmiştir (Portes, 1997:810). Ancak neredeyse insanlık tarihi kadar eski bir kavram olan göç konusunda (Sandal, Hançerkıran & Tıraş, 2016:462), tek bir model veya teori üzerinde anlaşma olasılığı düşüktür (Brettel & Hollifield, 2000:3). Bu sebeptendir ki göç sürecini açıklamaya yönelik birtakım teoriler geliştirilmiştir.

3.1. Erken Dönem Göç Teorileri

Göç olgusunun ekonomik analizinin geçmişi Adam Smith'in "Milletlerin Zenginliği (1776)" isimli çalışmasına kadar götürülebilir. Smith eserinde, göçün potansiyel olarak emek piyasalarındaki mekânsal dengesizlikten kaynaklandığına işaret etmektedir. Smith'ten yaklaşık 150 yıl sonra ise Hicks (1932), *başta ücret farklılıkları* olmak üzere net ekonomik avantajlardaki farklılıkların göçün başlıca nedeni olduğunu ileri sürmüştür. Bu iki ismin dışında ise E.G.Ravenstein (1885-1889), H.Jerome (1926) ve G.K.Zipf (1946) erken dönemlerde göç ile ilgili ön plana çıkan araştırmacılarıdır (Bodvarsson & Berg, 2013:29-30).

E.G.Ravenstein'in (1834-1913), 1885 yılında yayımlanan "*The Laws of Migration (Göç Kanunları)*" isimli makalesi göç çalışmaları için başlangıç noktasını oluşturmaktadır (Lee, 1966:47). Ravenstein'in bu çalışmasında ortaya koyduğu yedi kanun şöyle özetlenebilir (1885:198-199):

1. Göç edenlerin büyük çoğunluğu yalnızca kısa mesafeli göçleri tercih ederler. Nüfus hareketinin yönü, ticaretin ve endüstrinin büyük merkezlerine doğrudur.
2. Bu göç hareketinin doğal bir sonucu, hızlı büyüyen şehirlere yakın bölgelerden gelen göçün artmasıyla kırsal alanda ortaya çıkan boşluklar, daha uzak bölgelerdeki göçmenler tarafından doldurulur.
3. Bu yayılma süreci göç sürecinin tersidir, ancak onunla benzer özellikler gösterir.
4. Her ana göç akımı, kendisini dengeleyen bir karşı akım meydana getirir.
5. Uzun mesafelere doğru ilerleyen göçmenler, ticaretin yada endüstrinin yoğun olduğu merkezlerden birini tercih ederler.
6. Kentte yaşayanlar, ülkenin kırsal bölgelerinde yaşayanlara göre daha az göç etmektedirler.
7. Kadınların göç eğilimi erkeklerden daha yüksektir.

Ravenstein'in bu analizi göç konusunda kendisinden sonra yapılan araştırmaların temelini oluşturmuştur (Grigg, 1977:41). Ravenstein'in kanunlarından birçoğuna dayanan Zipf ise, göç konusunu bir denklem yardımıyla açıklamaya çalışmıştır (Bodvarsson & Berg, 2013:30). "*P(1)*P(2)/D Hipotezi*" olarak anılan ve formüle edilen bu denklemde; P(1) çıkış yerindeki nüfus, P(2) varış yerindeki nüfus, D ise çıkış ve varış yeri arasındaki mesafedir. Bu denkleme göre bireylerin göç kararları; çıkış ve varış yerindeki nüfus ile doğru orantılı, iki bölge arasındaki mesafe ile de ters orantılıdır (Zipf, 1946:677).

Ravenstein'in analizinden yola çıkarak bir teori oluşturmaya çalışanlardan biri de Everett Lee'dir. Lee 1966 tarihli *A Theory of Migration (Göç Teorisi)* isimli çalışmasında göç kararında ve göç sürecinde etkili olan itme-çekme faktörleri üzerinde durmuş ve bu faktörleri; çıkış yerine ilişkin faktörler, varış yerine ilişkin faktörler, araya giren engeller ve bireysel faktörler olarak belirtmiştir (Lee, 1966:49-50).

3.2. Modern Göç Teorileri

Erken dönem göç teorilerinin analiz edilmesiyle yakın dönemlere ait birtakım teoriler geliştirilmiştir. Robert Bach ve Alejandro Portes yaptıkları bir çalışmada, mevcut göç teorilerinin dört farklı kategori etrafında toplanabileceğini ileri sürmüşlerdir. Bunlar; göçün kökenleri göç akımlarının yönü ve devamlılığı, göçmen emeğinin kullanımı ve göçmenlerin sosyo-kültürel adaptasyonudur (Portes & Bach, 1985; Aktaran Portes, 1997:810). Bu kategorilerin her biri dar ve geniş bir bakış açısıyla ele alınabilir (Portes, 1997:811), göçün bu dört farklı yönünü açıklayabilen bir teori geliştirmek, göç teorilerinin nihai hedefidir (Arango, 2000; Aktaran, Kurekova, 2011:3).

Göçle ilgili farklı teorik katkıların yapılabilmesi için, çeşitli sınıflama yöntemleri geliştirilmiştir. Bu doğrultuda en temel ayırım göçün süresi üzerinden yapılmış ve kalıcı, yarı kalıcı ve geçici göç kavramları üzerinde durulmuştur (Olejarova, 2007:9-10). Kriger göç teorilerini ekonomik ve ekonomik olmayan teoriler olmak üzere ikiye ayırırken (2004:85); Faist (2000) ise göç teorilerini mikro, makro ve orta düzey göç teorileri olmak üzere üçe ayırmıştır (Aktaran Krieger, 2004:85). Bu ayrıma göre mikro düzey göç teorileri bireysel göç kararları üzerinde yoğunlaşırken, makro düzey göç teorileri toplu göç eğilimlerini incelemektedir. Mikro ve makro düzeyin arasında yer alan orta düzey göç teorileri ise hem hane halkı hem de toplum düzeyinde göçün sebeplerini ve kalıcılığını açıklamaya çalışmaktadır (Hagen-Zenker, 2008:5).

Bu çalışmada ise erken dönem göç teorilerinden sonra geliştirilen ve modern göç teorileri olarak ele alınan teoriler, ortaya çıkış zamanlarına göre incelenecektir.

3.2.1. Neoklasik Göç Teorileri

Göçle ilgili ilk ve belki de en çok üstünde durulan teori; fayda maksimizasyonu, beklenen net getiri, rasyonel beklentiler, faktör hareketliliği ve ücret farklılıkları gibi birtakım ilkelere dayandırılan neoklasik göç teorisidir (Arango, 2000:285). Neoklasik teori göç konusunda mikro ve makro olmak üzere iki farklı yaklaşım geliştirmiştir. Makro yaklaşıma göre uluslararası göç (*iç göç gibi*) emek arz ve talebinde ortaya çıkan coğrafi farklılıktan kaynaklanmaktadır. Sermayeye nazaran emek piyasası sınırlı olan ülkeler yüksek ücret düzeyine sahipken; emek fazlası olan ülkelerin ise ücret düzeyleri düşüktür. Ortaya çıkan bu ücret farkı, düşük ücretli ülkede çalışan işçilerin yüksek ücretli ülkelere göç etmesine neden olur (Massey vd, 1993: 433; Massey, 1999:35).

Makro yaklaşım ile bağlantılı olan mikro bakış açısı ise, göç kararında bireysel tercihlerin belirleyici olduğunu belirtmektedir (Todaro & Maruszko, 1987:102; Sjaastad, 1962:85; Massey, 1999:35). Buna göre rasyonel hareket eden bireysel aktörler, bir maliyet-fayda analizi yaparlar. Bu analizin sonucunda olumlu bir net parasal kazanç elde edeceklerine inanırlarsa, göç etmeye karar vereceklerdir. Bu doğrultuda hareket edildiğinde söz konusu olan uluslararası göç, insan sermayesine yapılan bir tür yatırım olarak düşünülebilir (Massey vd, 1993:434).

Görüldüğü gibi neoklasik teori göçmenleri, atomistik ve maksimum fayda amaçlayan bireyler olarak görme eğilimindedir. Bunun dışında hane halkı, aile ve topluluk gibi göç hareketine neden olan diğer faktörleri de göz ardı etmektedir (de Haas, 2010:231).

3.2.2. Göç Sistemleri Teorisi

"Sistem yaklaşımı" ilk olarak Akin Mabogunje'un kırsal-kentsel göç ve göç-bölgesel kalkınma üzerine yaptığı

çalışmalarda ortaya atılmıştır (1970a, 1970b). O yıllarda zayıf ampirik temeller üzerine kurulduğu ileri sürülen ve daha sonra Kritiz ve Zlotnik (1922) tarafından geliştirilen bu yaklaşım (Dewaard, Kim & Raymer, 2012:2), göç araştırmaları için kapsamlı bir çerçeve sunmaktadır (Arango, 2000:292). Bu teoriye göre uluslararası göç sisteminin merkezinde genellikle bir ülke veya ülke grubundan oluşan çekirdek bir alıcı bölge, bu bölgenin etrafında ise olağandışı büyüklükteki göçmen akımları ile buraya bağlı olan göç veren ülkeler bulunmaktadır (Fawcett, 1989:671-680).

Sistem yaklaşımı üzerine birçok çalışma yapılmasına rağmen, “göç sistemleri yaklaşımı”nın neleri kapsadığı konusunda tam manasıyla bir birlik sağlanamamıştır (Fawcett, 1989:672). Ancak önceki teoriler kadar farklı genellemeler içeren ayrı bir teori olmasa da, göç sistemleri yaklaşımı da birtakım hipotezler geliştirmiştir. Bu hipotezler şöyle sıralanabilir (Massey vd, 1993:454):

1. Göç olgusunda fiziki faktörlerden ziyade siyasi ve ekonomik ilişkiler ön planda olduğu için, ülkelerin coğrafi açıdan yakın olup olmamaları çok fazla bir önem taşımamaktadır.
2. Bir ülke birden fazla göç sistemine dahil olabilir. Ancak bu durum göç alan ülkeler açısından daha yaygındır.
3. Siyasi ve ekonomik koşulların değişmesiyle birlikte sistemler de gelişir. Bu sebeple istikrar sabit bir yapıya sahip değildir. Ülkeler toplumsal değişime, ekonomik dalgalanmalara veya siyasi kargaşaya tepki olarak bir sisteme üye olabilir veya bir sistemden çekilebilir.

3.2.3. İlişkiler Ağı (Network) Teorisi

Göçmen ağları; mevcut göçmenler ile eski göçmenleri akrabalık ilişkileri ve dostluk gibi paylaşımlarla birbirine bağlayan kişiler arası bir yaklaşımdır. Dolayısıyla bu bağlantı, göç edecek olan kişiler için toplumsal bir sermaye olarak düşünülebilir. Bu ilişki sayesinde hareket maliyetleri ve riskler azalarak uluslararası göç

hareketliliği olasılığı artırılabilir. Varış yeri için hiçbir bağlantıları olmayan ilk göçmenler için, göç maliyetlidir. İlk göçmenlerden sonra ise bu göç edenlerin arkadaşları ve akrabaları için göçün muhtemel maliyetleri azalır. Çünkü akrabalık ve dostluk yapılarının gereği olarak her yeni göçmen varış ülkesi ile sosyal bağları olan bir grup insan yaratır (Massey vd, 1993:448-449).

3.2.4. Dünya Sistemleri Teorisi

Göç konusunu tarihsel-yapısalcı bir yaklaşımla ele alan (Kurekova, 2011:8) ve Wallerstein’in (1974) çalışmalarına dayanan bu teori uluslararası göçün kökenlerini belirli ulusal ekonomilerde işgücü piyasasının ikili yapısından değil, 16. yüzyıldan beri gelişen ve genişleyen dünya pazarının yapısına bağlamıştır. Bu teoriye göre, kapitalist ekonomilerin kapitalist olmayan toplumlara nüfuz etmesi, ülke dışına göç etmek isteyen hareketli bir nüfus yaratmaktadır (Massey vd, 1993:444).

Dünya sistemleri teorisine göre göç, kapitalist gelişme sürecinde kaçınılmaz olarak ortaya çıkan bozulmaların ve yer değiştirmelerin doğal bir sonucudur. Kapitalizm; Batı Avrupa, Kuzey Amerika, Okyanusya ve Japonya’daki çekirdeğinden dışarıya doğru genişlediğinden, dünyanın her yerinden daha büyük bölgeler ve insan nüfusunun artan payları, dünya pazar ekonomisine dahil edilmiştir. Çevre ülkelerde var olan toprak, hammadde ve işgücü kapitalist ülkelerin genişlemesi sonucu dünya piyasasının etkisi altına girdiğinden, göç kaçınılmaz olarak gerçekleşmektedir (Massey, 1988; Aktaran Massey vd, 1993:445).

3.2.5. İkiye Bölünmüş Emek Piyasası Teorisi

Göçe sebep olan gerçeklerin daha iyi anlaşılmasına katkıda bulunmak amacıyla Michael Piore (1979) tarafında geliştirilen bu teori (Arango, 2000:288), bir taraftan bireylerin göçle ilgili karar alırken rasyonel davranıp davranmadığını sorgularken, diğer taraftan da uluslararası göçün modern

endüstriyel toplumların içsel emek taleplerinden kaynaklandığını savunmaktadır (Olejarova, 2007:14). Dolayısıyla bu teoriye göre göç, geçici bir çekme faktörü (*yüksek ücret, düşük işsizlik, işgücüne duyulan ihtiyaç*) yani gelişmiş ülkelerdeki güçlü yapısal işgücü talebi sonucu ortaya çıkmaktadır (Hagen-Zanker, 2008:7).

Gelişmiş endüstriyel toplumların dört temel özelliği (yapısal enflasyon, motivasyonel problemler, ekonomik düalizm ve işgücü arzının demografik yapısı) bu ülkelerin göçmen emek talebinde bulunmalarına neden olmaktadır. Özellikle işgücü arzının demografik yapısına bakılırsa, mesleki hiyerarşi açısından alt sıralarda yer alan birtakım işlerde kötü koşullarda ve düşük ücretlerle çalışacak olan işçiler için kalıcı bir talep yaratmaktadır. Geçmişte bu işler için duyulan ihtiyaç kadınlar ve gençler tarafından karşılanırken, sonraları göçmen işgücü talebi tarafından giderilmiştir (Massey vd, 1993:441-443).

3.2.6. Yeni Göç Teorisi

Bu teori, son yıllarda neoklasik yaklaşımın temel varsayımlarının bir eleştirisi olarak ortaya çıkmıştır (Stark & Bloom, 1985; Aktaran, Massey, 1999:36). Bu yaklaşıma göre göç kararı, sadece beklenen geliri üst düzeye çıkartmak için değil aynı zamanda birtakım riskleri de minimize etmek amacıyla bireysel aktörlerden ziyade aileler tarafından alınmaktadır (Stark, 1984; Aktaran, Massey vd, 1993:436). Dolayısıyla göç kararı, bir aile stratejisidir (Lauby & Stark, 1988:473-477). Bu stratejinin belirlenmesindeki en önemli aktör ise, kaynakların dağılımını çeşitlendirerek, ekonomik açıdan ortaya çıkabilecek olan riskleri kontrol etmek isteyen bir bütün halindeki hane halkı üyeleridir (Massey vd, 1993: 436).

Buraya kadar incelenen erken dönem ve modern göç teorileri birlikte ele alındığında, bu teorilerin hepsi içinde yaşanılan dönemde ve geçmiş yıllarda var olan göç hareketlerinin nedenlerini açıklamaya çalışmışlardır. Ancak 21. yüzyıla gelindiğinde dünyanın tekrar yüzleşmek zorunda kaldığı göç dalgası, yukarıda bahsedilen teorilerin birçoğu ile açıklanamayacak boyutlardadır. Dolayısıyla günümüz dünyasında yaşanan göç dalgasının, uluslararası göç teorilerinin biraz dışına çıkarak incelenmesinde fayda bulunmaktadır.

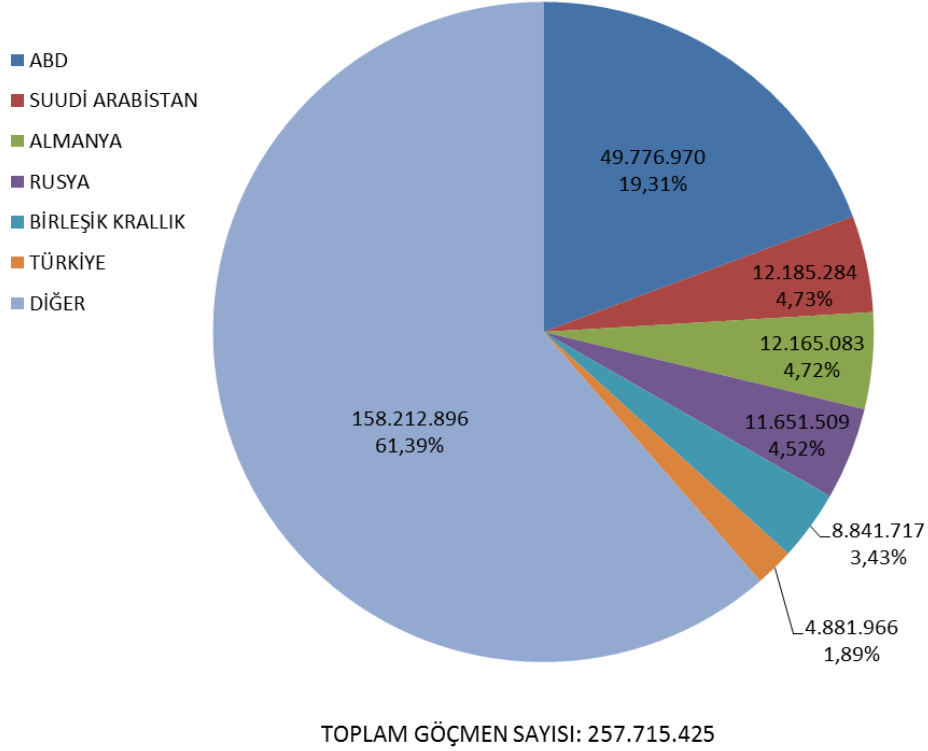
4. 21. YÜZYILDA GÖÇ OLGUSU

Uluslararası göç tarihi; Ticari Dönem (1500-1800), Sanayi Dönemi (1800-1925), Sınırlı Göç Dönemi (1925-1960) ve Sanayi Sonrası Göç Dönemi (1960 ve sonrası) olmak üzere kabaca dört döneme ayrılabilir (Massey, 1999:34). Bu dönemsel ayırmda göçe neden olan faktörlerin belirleyici olduğu söylenebilir. Özellikle coğrafi keşifler, sömürgecilik, sanayi devrimi ve dünya savaşları sonrasında Batılı güçlerin nitelikli ve niteliksiz emek taleplerinin ortaya çıkması birçok bölgenin göçe muhatap olmasını zorunlu kılmıştır.

Göç konusunda yapılan çalışmalar neticesinde ortaya konulan teoriler ile birlikte, bunun pratikteki yansımaları ele alındığında, 21. yüzyılda yaşanan göç dalgasının günümüzün en önemli sorunlarından biri olduğu görülmektedir. Eskiden göç denilince ekonomik sebepler daha ağır basarken, şimdi ise özellikle Müslüman coğrafyanın maruz kaldığı yoğun savaşlar, bu toprakların gittikçe daha çok göç vermesine neden olmaktadır.

2010 yılına gelindiğinde ise Tunus'ta başlayıp Mısır, Libya, Suriye, Bahreyn,

Şekil 1.En Çok Göçmen Bulunduran Ülkeler-2017

Kaynak: www.un.org.

Ürdün, Yemen gibi ülkelere de sıçrayan ve Arap Baharı olarak adlandırılan toplumsal protestolar, yeni bir göç dalgasını da beraberinde getirmiştir. Kuzey Afrika ve Ortadoğu’da yaşanan bu protestolar sonucunda Muammer Kaddafi ve Hüsnü Mübarek gibi bölgenin en önemli iki lideri devrilip, Beşşar Esad’ın akıbeti hala tartışılırken, bölge ülkeleri de iç savaşa doğru sürüklenmiştir. Bu savaşların Müslüman coğrafyada yaşanması bir kader değil, özellikle Batılı güçlerin açık veya gizli bir şekilde yürüttüğü bölge üzerindeki hakimiyet mücadelesinin bir ürünüdür.

Bu coğrafyadaki ülkelerin benzer sebeplerle iç savaşa maruz kalmaları, küçük gruplar veya toplu halde bu bölgeden kaçışı da beraberinde getirmiştir. Ülkelerini terk etmek zorunda kalan bu insanların, tabi ki gidecek bir yerleri olmalıydı. Ancak Avrupalı devletler göçmenleri kabul etme

konusunda isteksiz davranmış ve bunun sonucunda da çok az ve yetersiz sayıda göçmen kabul etmişlerdir. Bu doğrultuda Amerika Birleşik Devletleri (ABD), Birleşmiş Milletler (BM) önderliğinde 19 Eylül 2016 tarihinde 193 üye devletin tamamının oybirliği ile kabul edilen ve son zamanlarda yaşanan göçler konusunda küresel dayanışma ve mültecilerin korunması için kilometre taşı olarak belirtilen New York Mülteci ve Göçmenler Deklarasyonu’ndan (UNHRC:2), ayrılmıştır (www.voanews.com). Ayrıca ABD, bazı ülkelere uyguladığı vize ve ülkeye giriş yasağı ile göçmenlere olan yaklaşımını açık bir şekilde ortaya koymuştur.

BM’nin 2017 yılı Aralık ayı içerisinde “Uluslararası Göç” üzerine yaptığı bir araştırmaya göre dünya genelinde 2000 yılında 173 milyon göçmen varken, bu sayı 2010 yılında 220 milyona ve 2017 yılında

da yaklaşık olarak 258 milyona yükselmiştir. 2000 yılında dünya genelinde toplam 706 bin Suriyeli göçmen varken, 2017 yılında ise yaklaşık 6,9 milyon Suriyeli göçmen bulunmaktadır (www.un.org).

Yine aynı araştırmaya göre sınırları içerisinde en çok göçmen bulunduran ilk 5 ülke ABD, Suudi Arabistan, Almanya, Rusya ve Birleşik Krallık'tır. Bu durum Şekil 1'de gösterilmiştir. Buna göre 2017

yılı içerisinde dünya genelindeki göçmenlerin sayısı yaklaşık olarak 258 milyon civarındadır. ABD yaklaşık 50 milyon ile en çok göçmen bulunduran ülke durumundadır.

Ancak, son yıllarda özellikle Suriye merkezli ortaya çıkan ve günümüz göç tartışmalarına neden olan bu göç dalgasının çok az bir kısmı bu ülkelerce karşılanmaktadır. Bu durum Tablo 1'de gösterilmektedir.

Tablo 1: En Çok Göçmen Bulunduran İlk 5 Ülkedeki Suriyeli Göçmenler

ÜLKELER	2010			2015			2017		
	TOPLAM	SURİYELİ	YÜZDE	TOPLAM	SURİYELİ	YÜZDE	TOPLAM	SURİYELİ	YÜZDE
ABD	44.183.643	61.003	0,14	48.178.877	80.830	0,17	49.776.970	83.511	0,17
S.ARABİSTAN	8.429.956	515.803	6,12	10.771.336	659.067	6,12	12.185.284	745.580	6,12
ALMANYA	9.812.263	42.959	0,44	10.220.418	44.761	0,44	12.165.083	83.277	0,44
RUSYA	11.194.710	3.203	0,03	11.643.276	3.265	0,03	11.651.509	3.267	0,03
BİRLEŞİK KRALLIK	7.604.583	8.858	0,12	8.411.021	7.761	0,09	8.841.717	8.158	0,09
TÜRKİYE	1.367.034	5.311	0,11	4.131.302	2.768.494	67,01	4.881.966	3.271.533	67,01
TOPLAM		1.079.749			6.238.472			6.864.445	
DÜNYA TOPLAMI		220.019.266			247.585.744			257.715.425	

Kaynak: www.un.org

2010, 2015 ve 2017 yıllarına ait verilerin incelendiği Tablo 1'e göre, her üç dönemde de en çok göçmen bulunduran ülke olan ABD, Suriyeli göçmenler konusunda ise son derece sınırlı bir yaklaşım içerisindedir. ABD'de yaşayan göçmenler içerisinde Suriyelilerin payı yaklaşık olarak %0,15 seviyelerindedir. 2017 yılı için Almanya %0,44, Rusya %0,03 ve Birleşik Krallık ise %0,09'luk bir Suriyeli göçmen payına sahiptir.

Türkiye ise Batılı devletlerin tutumunun aksine, göçmenlere kapılarını sonuna kadar açmıştır. Türkiye'ye gelen göçmenler konusunda özellikle devlet tarafından yapılan harcamalar ve yardımların ülke ekonomisine zarar verdiği düşüncesi, siyasi arenada zaman zaman tartışmaları da beraberinde getirmektedir. Tablo 1'de de görüldüğü gibi Suriye krizi başladığından beri en çok göçmen kabul eden ülke Türkiye'dir. 2010 yılında Türkiye'deki toplam göçmenlerin sayısı 1.367.034 iken, Suriyeli göçmenlerin sayısı ise sadece 5.311 idi. Yani 2010 yılında Türkiye'deki

toplam göçmenlerin içerisinde Suriyeli göçmenlerin payı %0,11'dir. 2017 yılında ise Türkiye toplam 4.881.966 göçmene kapılarını açarken, Suriyeli göçmen sayısı ise 3.271.533'tür. 2010 yılında %0,11 olan bu oran, 2017 yılına gelindiğinde % 67,01'e yükselmiştir.

Tüm bu açıklamalar göstermektedir ki 21. yüzyıldaki göç dalgasını, bu zamana kadar geliştirilen ve daha önceki bölümlerde incelenen teoriler kapsamında değerlendirmek, göç kavramının bütünlüğü açısından eksik kalabilir. Çünkü bu zamana kadar ortaya atılan teoriler, genel olarak meselenin ekonomik boyutu üzerinde durmuşlardır. Günümüzdeki göç dalgası ise ekonomik faktörlerden ziyade ülke içerisinde yaşanan savaşlar dolayısıyla bireylerin yaşadıkları topraklardan ayrılmak durumunda kalmasıyla ortaya çıkmıştır.

SONUÇ

16. yüzyıldan beri toprak ve hammadde peşinde koşan kapitalist ülkeler, bu hedef doğrultusunda farklı zamanlarda Amerika Kıtası, Afrika ve Asya'yı birer *ameliyat masasına* dönüştürmüşlerdir. Bu bölgelerden ülkelere götürdükleri göçmenler ise o ülkelerin kalkınmasında itici bir faktör olarak ön plana çıkmışlardır. Bu yüzyıllarda büyük güçlerin çalıştırmak için zorunlu olarak ülkelere götürdükleri göçmenlerin yerini, günümüzde ise doğup büyüdüğü topraklardan yine Batılı güçler tarafından uzaklaştırılan göçmenler almıştır. Bireyleri göçe zorlayan etkenler kısmen farklı olsa da, iki durumda da *zorunlu göç* kavramı karşımıza çıkmaktadır. 16. yüzyılda insanları zorla ülkesine götüren Batılı güçler, 21. yüzyılda yine toprak ve hammadde talepleriyle insanları göçe zorlamaktadırlar.

Günümüzde ise göç dalgası, özellikle 2010 yılında Tunus'ta başlayıp Mısır, Libya, Suriye, Ürdün gibi *Arap* ülkelerini etkileyen ve genel olarak bir bunalım dönemini olmakla birlikte *Bahar* nitelendirmesi yapılan savaşlar sebebiyle insanların doğup büyüdüğü topraklardan ayrılmak zorunda kalmasıyla ortaya çıkmıştır. Savaşan ülkelerin Müslüman ülkeler olması ve benzer sebeplerle iç

savaşlara ve Avrupalı güçlerin açıktan veya gizli olarak birtakım müdahalelerine maruz kalmaları, bu ülkelerin göç vermesinin en önemli nedenlerindedir. Ülkelerini terk etmek zorunda kalan bu insanların, tabii ki gidecek bir yerleri olmalıydı. Ancak Avrupalı devletler sınırlarını göçmenlere açma konusunda son derece temkinli yaklaşırken, ABD de benzer bir tutum sergileyerek hem New York Mülteci ve Deklarasyonu'ndan ayrılmış, hem de bazı ülkelere vize ve ülkeye giriş yasağı koymuştur.

Türkiye ise göçmenler konusunda en hassas davranan ülkelerden biri olarak, göçmenlere kapılarını sonuna kadar açmıştır. Her ne kadar dünya üzerinde en çok göçmen bulunduran ülkeler arasında 19. sırada yer alsın da (www.un.org) günümüzde oluşan göçmen hareketlerine en çok duyarlı olan ülke Türkiye'dir.

21. yüzyıldan önce ortaya atılan ve göç hareketlerini açıklamaya çalışan teoriler, mikro bakış açısıyla, göçü daha çok başta ekonomik olmak üzere birtakım faktörlerin sonucu olarak görmüşlerdir. Dolayısıyla göç olgusuna daha dar bir çerçeveden yaklaşan uluslararası göç teorilerinin günümüz şartlarında yenilenmesinin ya da alternatif teorilerin geliştirilmesinin daha faydalı olacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

1. ARANGO, J. (2000). Explaining Migration: A Critical View. 283-296.
2. BALLYN, S. (2011). "The Why and the 'Therefore' of Human Migration: A Brief Overview", s.6-15, (Ed.) Renes, M., Lives in Migration: Rupture and Contunity, Australian Studies Centre Publications.
3. BRETTEL, C.B. & HOLLIFIELD, J.F. (2000). "Migration Theory: Talking Across Disciplines", New York: Routledge.
4. BODVARSSON, Ö.B. & BERG, H.V. (2013). "The Determinants of International Migration: Theory", s.27-57, (Ed.) Bodvarsson, Ö.B. & Berg, H.V., The Economics of Immigration, Springer: New York.
5. DE HAAS, H. (2010). "Migration and Development: A Theoretical Perspective", International Migration Review, 44(1); 227-264.
6. DEWAARD, J., KIM, K. & RAYMER, J. (2012). "International Migration Systems: Evidence from Harmonized Flow Data. Demography, 49(4); s.1307-1333.
7. FAWCETT, J.T. (1989). "Networks, Linkages and Migration Systems", International Migration Review, 23(3); 671-680.

8. GRIGG, D.B. (1977). "E.G. Ravenstein and the Laws of Migration", *Jornal of Historical Geography*, 3(1), 41-54.
9. HAGEN-ZANKER, J. (2008). "Why do People Migrate? A Review of the Theoretical Literature", MPRA Working Paper.
10. IOM, (2004). *International Migration Law: Glossary on Migration*. International Organization for Migration: Switzerland.
11. KRIGER, H. (2004). "Migration Trends in an Enlarged Europe", European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions.
12. KUREKOVA, L. (2011). "Theories of Migration: Conceptual Review and Empirical Testing in the Context of the EU East-West Flows", *Interdisciplinary Conference on Migration: Economic Change, Social Change için hazırlanmıştır*, 06-09 Nisan 2011, University College London.
13. LAUBY, J. & STARK, O. (1988). "Individual Migration as a Family Strategy: Young Women in the Philippines", *Population Studies*, 42(3); 473-486.
14. LEE, E.S. (1966). "A Theory of Migration", *Demography*, 3(1); 47-57.
15. MABOGUNJE, A.L. (1970A). "Systems Approach to a Theory of Rural-Urban Migration", *Geographical Analysis*, s.1-18.
16. MABOGUNJE, A.L. (1970b). "Migration Policy and Regional Development in Nigeria", *The Nigerian Journal of Economic and Social Studies*, 12(1); s.243-262.
17. MASSEY, D.S., ARANGO, J., HUGO, G., KOUAOUCI, A., PELLEGRINO, A. & TAYLOR, J.E. (1993). "Theories of International Migration: A Review and Appraisal", *Population and Development Review*, 19(3); 431-466.
18. MASSEY, D.S. (1999). "Why Does Immigration Occur? A Theoretical Synthesis", s.34-52, (Ed.) Hirschman, C., Kasinitz, P. & De Wind, J., *The Handbook of International Migration: The American Experience*, Russell Sage Foundation: New York.
19. PETERSEN, W. (1978). "International Migration", *Annual Review of Sociology*, (4): 533-575.
20. PORTES, A. (1997). "Immigration Theory for a New Century: Some Problems and Opportunities", *The International Migration Review*, 31(4); 799-825.
21. RAVENSTEIN, E.G. (1885). "The Laws of Migration", *Journal of the Statistical Society of London*, 48(2); 167-235.
22. SANDAL, E.K., HANÇERKIRAN, M. & TIRAŞ, M. (2016). "Türkiye'deki Suriyeli Mülteciler ve Gaziantep İlindeki Yansımaları", *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 15(2), s.461-483.
23. SJAASTAD, L.A. (1962). "The Cost and Returns of Human Migration", *Journal of Political Economy*, 70, 80-93.
24. STARK, O. & BLOOM, D.E. (1985). "The New Economics of Labor Migration", *The American Economic Review*, 75(2); 173-178.
25. OLEJAROVA, E. (2007). "Labor Migration As a Socio-Economic Phenomenon: Slovakia and the Czech Republic in a Comparative Perspective", *Central European University, International Relations and European Studies*
26. TODARO, M.P. (1980). "International Migration in Developing Countries: A Survey", s.361-402. (Ed.) Easterlin, R.A. *Population and Economic Change*

- in Developing Countries. The University of Chicago Press: London.
27. TODARO, M.P. & MARUSZKO, L. (1987). "Illegal Migration and US Immigration Reform: A Conceptual Framework", Population and Development Review, 13(1); 101-114.
28. UNHRC. The New York Declaration for Refugees and Migrants. <http://www.unhcr.org/584689257.pdf>. Erişim Tarihi: 19.12.2017.
29. ZIPF, G.K. (1946). "The P1P2/D Hypothesis: On The Intercity Movement of Persons", American Sociological Review, 11(6); 677-686.
30. <https://www.voanews.com/a/us-backs-out-of-migration-pact/4147078.html>. Erişim Tarihi: 20.12.2017
31. <http://www.un.org>. UN Department of Economic and Social Affairs, Population Division, International Migration. Erişim Tarihi: 20.12.2017